Izhaja vsak dan razen sobot, nedelj in praznikov.

Issued daily except Saturdays, Sundays and Holidays

PROSVETA

GLASILO SLOVENSKE NARODNE PODPORNE JEDNOTE

Uredniški in upravniški prostori: 2657 South Lawndale Ave.

Office of Publication: 2657 South Lawndale Ave. Telephone, Rockwell 4904

LETO—YEAR XXXVII | Cena lista je $6.00 | Entered as second-class matter January 16, 1933, at the post-office at Chicago, Illinois, under the Act of Congress of March 6, 1879. | CHICAGO 23, ILL., PETEK, 5. OKTOBRA (OCTOBER 5), 1945 | Subscription $6.00 Yearly | ŠTEV.—NUMBER 194

Acceptance for mailing at special rate of postage provided for in section 1103, Act of Oct. 3, 1917, authorized on June 4, 1918.

Truman odredil zasego lastnine oljnih kompanij

General Motors Corp. odbila zahtevo unije

STAVKA PRISTANIŠČNIH DELAVCEV

Washington, D. C., 4. okt.—Predsednik Truman je odredil zasego lastnine oljnih kompanij v štirinajstih državah. Za to akcijo se je odločil na priporočilo delavskega tajnika Schwelenbacha. Slednji je informiral Trumana, da je samo ena izmed najstih oljnih kompanij, ki so prizadete v stavki, sprejela predlog, da se konflikt predloži v izvnavo posebnemu odboru.

Mednarodna unija oljnih delavcev, včlanjena v Kongresu industrijskih organizacij, je sprejela Schwelenbachov predlog z pogojem, da ga sprejmejo tudi oljne kompanije. Edino Sinair Oil Co. je sprejela predlog brez pridržkov.

Delavski tajnik je priporočil zasego lastnine oljnih kompanij, ko so se pogajanja med reprezentanti unije in kompanij v Chicagu glede izravnave konflikta razbila. Stavka oljnih delavcev se je razširila na štirinajst držav.

Konflikt je nastal, ko so oljne kompanije odbile zahtevo unije za zvišanje plače za 30 odstotkov. Izjavile so, da so pripravne zvišati plačo za 15 odstotkov. V kontroverzo med unijo in kompanijami je posegel delavski tajnik. Stavkarjem je svetoval, naj sprejmejo zvišanje plače za 15 odstotkov in se vrnejo na delo, spor pa naj se predloži v rešitev nepristranskemu razsodniku. Schwelenbach je dejal, da bo imenoval za razsodnika federalnega sodnika L. Manda.

O. A. Knight, predsednik unije, je ostro obsodil stališče oljnih kompanij. Dejal je, da je v soglasju z rekordom v predvojnih dobi, ko so kompanije zalagale nemške in japonske militarije z oljem in gasolinom. "Moč profiti, nagrmadeni v vojnem času, so opijanili oljne kompanije in zdaj se upirajo vladi," je rekel Knight. "One počejo deliti profitov z delavci."

Detroit, Mich., 4. okt.—Mogočna General Motors Corp. je obvestila unijo združenih avtnih delavcev (CIO), da ne bo pristala na zahtevo za zvišanje plače za 30 odstotkov. Voditelji unije so prej zapretili z oklicem stavke v tovarnah korporacije, če bo zahteva odbita.

V tovarnah General Motors Corp. je uposlenih čez 300,000 delavcev. C. E. Wilson, predsednik korporacije, je naslovil pismo W. P. Reutherju, podpredsedniku unije, z naznanilom, da korporacija ne bo zvišala plače za 30 odstotkov.

New York, 4. okt.—Stavka pristaniščnih delavcev je paralizirala kretanje parnikov v newyoriški luki. V stavki je zavojevanih 46,000 pristaniščnih delavcev in 14,000 pomolskih in drugih delavcev.

Stavkarji so člani mednarodne unije pristaniščnih delavcev (ADF). Joseph P. Ryan, predsednik unije, je dejal, da je bila stavka oklicana, ko so se pogajanja glede sklenitve nove pogodbe razbila.

Stavka rudarjev je zavrla produkcijo v štirih državah. Oklicana je bila v znak simpatije z unijo delovodij, ki zahteva priznanje. V stavki je zavojevanih čez 100,000 rudarjev v Pennsylvaniji, West Virginiji, Ohiu in Kentuckyju.

Razprave o kontroli atomske sile

Truman predlagal ustanovitev komisije

Washington, D. C., 4. okt.—Predsednik Truman je naslovil poslanico kongresu s priporočilom, naj določi smernice in omogoči diskuzije o uporabljanju in kontroli atomske sile. On je predlagal tudi mednarodne razgovore.

Truman je naglasil, da mora atomska sila služiti človeštvu. Diskuzije naj bi se najprej pričele z Veliko Britanijo in Kanado, ki sta sodelovali v naporih, ki so rezultirali v iznajdbi atomske bombe, potem pa z drugimi državami.

Predsednik je predlagal ustanovitev posebne komisije za kontrolo atomske sile. Pod kontrolo te komisije naj bi prišle vse rudnine in druge snovi, ki tvorijo atomsko energijo. Dve uri po prečitanju poslanice je kongresnik May, demokrat iz Kentuckyja in načelnik odseka za vojaške zadeve, predlagal ustanovitev komisije.

Obnova Italije zavisi od materiala

Vpliv komunistične stranke narašča

Rim, 4. okt.—Industrijska obnova Italije zavisi od premoga in surovega materiala, ki mora priti iz Amerike ali Velike Britanije, po mnenju zunanjih opazovalcev. Skoro vse italijanske luke, ki so bile poškodovane v teku vojne, so popravljene.

Politični faktorji so tesno povezani z ekonomskimi. To se zlasti očituje v Milanu, Turinu in drugih mestih v severni Italiji. Industrijci trdijo, da vpliv komunistične stranke narašča in da se bo povečal kot posledica brezposelnosti. Tovarne ne bodo mogle obnoviti obrata, dokler ne bodo dobile premoga in surovega materiala iz Amerike in Velike Britanije v zadostnih količinah.

Industrijci so priznali, da je položaj omogočil preokret v prilog levičarskim grupam. Te imajo več reprezentantov v vladi, katere predsednik je Ferruccio Parri. Industrijci trdijo, da se italijanski delavci, ki so po značaju konservativni, ne bi naslanjali na komuniste, če bi bilo dovolj dela. Iz tega razloga so za to, da britske in ameriške čete ostanejo v Italiji. Naglasili so, da bi deželo zajel komunistični val, če bodo čete potegnjene iz dežele. Italija ne more stati na svojih nogah, ker je odvisna od zunanje pomoči.

Italijanska lira, denarna enota, je umetno podprta. Razmerje je še sto lir za ameriški dolar, toda sto lir ne kupi za dvajset centov blaga. Prebivalci v Chiassu, švicarskem mestu v bližini italijanske meje, ne marajo italijanskih lir. Oni žele, da ameriške in britske čete ostanejo v Italiji še dolgo časa.

Kmetje v Lombardiji in Piedmontu niso bili tako prizadeti zaradi vojne kot delavci v severni Italiji. Imajo dovolj živil in nekateri so obogateli s pošiljanjem pridelkov na črna tržišča. Zavezniške vojaške avtoritete niso podvzele nobene drastične akcije za odpravo črnih tržišč.

Japonski politični jetniki še v ječah

Ameriški časnikarji obiskali jetnike

Tokio, 4. okt.—Nagla smrt Kiošija Mikija, japonskega filozofa in kritika, v tokijski jetnišnici je vzbudila zanimanje za usodo drugih političnih jetnikov, ki se nahajajo v ječah. Miki je bil vržen v ječo v marcu tega leta brez obravnave.

Znano je, da japonska policija za "kontrolo mišljenja" še vedno funkcionira. Iwao Jamazaki, notranji minister, je naznanil, da policija ne bo razpuščena in da bodo politični jetniki ostali v ječah.

Ameriški časnikarji so dobili dovoljenje od generala MacArthurja za obisk tokijske jetnišnice, v kateri se nahaja več političnih jetnikov. Od nadzornika jetnišnice so hoteli zvedeti vzrok smrti Mikija in drugih političnih jetnikov. Miki je bil aretiran in odveden v ječo na obtožbo, da je dal nekaj denarja nekemu tovarišu, katerega je policija iskala. Nadzornik ni hotel govoriti o vzroku smrti.

Časnikarji so govorili z jetnikom Muneom Kisekijem. Povedal jim je, da je čital knjige Karla Marksa in Adama Smitha, ko je bil dijak na univerzi v Jokohami. O tem je bila informirana policija in ga aretirala. Odveden je bil v tokijsko jetnišnico, v kateri so ga vojaški policaji pretepali v poskusih, da izsilijo priznanje, da je komunist. Ko so ameriške čete dospele v Tokio, so policaji uničili vse rekorde o njegovem slučaju.

Policija za "kontrolo mišljenja" je bila ustanovljena l. 1925. Njena naloga je lov na vse kritike vlade in one, ki vodijo agitacijo za spremembo gospodarske strukture.

Leopold se bi rad vrnil v Belgijo

Proklamacija v prilog kralju Leopoldu

Bruselj, Belgija, 4. okt.—Kralj Leopold se je ponovno potegnil za prestol, ki mu ga je belgijski parlament odrekel v juliju tega leta. Takrat je sprejel predlog, da se ne sme vrniti v Belgijo brez dovoljenja parlamenta.

Izgnani belgijski kralj je dospel v Švico iz St. Wolfganga, Avstrija, kjer se je nahajal od osvoboditve Belgije. Nastanil se je v vili v Pregnyju v bližini Ženeve.

Proklamacija, ki zagovarja Leopoldove aktivnosti v Belgiji v času nemške okupacije dežele, je bila objavljena. Ta naglaša, da se je odločil za odpor proti okupatorju, ko je Belgija kapitulirala pred Nemčijo v maju l. 1940.

"Vedno sem ščitil interese Belgije," pravi proklamacija. "Kadar sem obiskal Hitlerja v Berchtesgadenu, sem plediral za belgijske vojne ujetnike in za nasičevanje ljudsvta. S tem, ko sem ostal v Belgiji pod nemško okupacijo, sem rešil čast svoje dežele."

Belgijski parlament je ustanovil regentstvo pod princem Charlesom, bratom Leopolda.

Nov poveljnik v Sredozemlju

Rim, 4. okt.—Ameriški general Joseph T. McNarney je bil imenovan za vrhovnega poveljnika zavezniških sil v Sredozemlju. On je nasledil britskega feldmaršala Alexandra, ki je bil imenovan za generalnega gouvernerja Kanade. Za pomožnega poveljnika je bil izbran britski general W. D. Morgan.

SVETOVNA DELAVSKA FEDERACIJA USTANOVLJENA

Delegati soglasno odobrili ustavo na konferenci

VRATA OSTALA ODPRTA ADF

Pariz, 4. okt.—Največja mednarodna delavska organizacija v zgodovini je bila ustanovljena na delavski konferenci v tem mestu. Osvojila je ime Svetovna federacija strokovnih unij.

Ustava nove mednarodne delavske organizacije je bila soglasno sprejeta na konferenci, na katero so prišli delegati iz 55 držav. Delegate so poslale na konferenco tudi Italija in nekatere druge države, ki so bile v grupi satelitev osišča. Vse vodilne delavske organizacije na svetu so bile reprezentirane na konferenci s svojimi delegati.

S podporo voditeljev Kongresa industrijskih organizacij je bila ustava sestavljena tako, da se mednarodni organizaciji lahko pridruži Ameriška delavska federacija, ki ima čez šest milijonov članov. Nameni mednarodne organizacije so orisani v ustavi. Ti so:

Podpiranje mogočne in učinkovite mednarodne organizacije v prizadevanjih za vzdrževanje miru in preprečenje agresije.

Pomoč delavcem v nerazvitih in zaostalih državah pri snovanju strokovnih unij.

Nadaljevanje borbe za uničenje vseh fašističnih in napolfašističnih vlad in vseh izrodkov fašizma, kjer koli se pojavijo.

Podpiranje naporov, da se omogoči mednarodna kooperacija v širokem obsegu.

Borba za odpravo vzrokov, ki omogočajo vojne.

Sidney Hillman, načelnik delegacije unij Kongresa industrijskih organizacij, je bil izvoljen za načelnika odbora, ki je sestavil ustavo. Njemu gre zasluga za soglasno odobritev ustave na konferenci.

Da male državice dobe večjo reprezentacijo, je bil ustanovljen eksekutivni odbor 26 članov. V tem ima Rusija tri reprezentante, tri Amerika in Kanada, Velika Britanija dva, Francija dva, ostali člani pa so predstavniki malih državic.

Biddle odpotoval v Nemčijo

New York, 4. okt.—Francis Biddle, bivši načelnik federalnega justičnega departmenta, se je ukrcal na britski parnik Queen Mary, ki je odplul proti Evropi. On je na poti v Nemčijo, kjer bo prevzel pozicijo reprezentanta Amerike v vojaškem tribunalu. Pred ta tribunal bodo postavljeni nemški vojni zločinci.

Z njim je odpotoval federalni sodnik John J. Parker. Biddle in Parker sta izjavila, da se bosta ustavila v Berlinu na svoji poti v Nuernberga, kjer se bo vršila obravnava proti nemškim vojnim zločincem.

Ameriški vojaki čakajo na parnike

Pearl Harbor, Havaji, 4. okt.—Najmanj 200,000 ameriških vojakov, ki so bili v akciji proti Japoncem na Pacifiku, čaka tu na parnike, da jih odpeljejo domov. Nekateri so tu že pet tednov.

Ruske čete zapustile Norveško

Copenhagen, Danska, 4. okt.—Poročilo iz Osla pravi, da so ruske čete zapustile severno Norveško, katero so okupirale pred enajstimi meseci. Prekoračile so mejo in se vrnile v Rusijo.

Domače vesti

Smrt mlade matere

Coraopolis, Pa.—Tukaj je umrla Bertha Petrovčič, rojena Suša, stara komaj 25 let. Zapušča moža Charlesa, tri leta stara dvojčka, starše, dva brata in dve sestri. Pobrala jo je pljučnica.

Usodna nesreča z avtom

Kemmerer, Wyo. — Dne 30. sept. se je v avtni nesreči ubil Joseph Krapushek, star 22 let in rojen tukaj. Nesreča se je pripetila eno miljo od Diamondvilla pri mostu, v katerega je treščil z avtom. Kara je bila takoj v plamenih, kakor tudi most in pokojni mladenič je skoraj čisto zgorel. Bil je član društva 267 SNPJ. Zapušča starše in dve sestri.

Iz Clevelanda

Cleveland.—Na svojem domu je umrl po večletni bolezni Louis Leustik, star 59 let in doma iz vasi Skrlavica pri Sv. Gregorju, kjer zapušča očeta, brata in več sester, tukaj pa ženo, sina, hčer, vnukinjo in bratranca, v Kanadi pa brata. V tej deželi je živel 40 let.—Naglo je umrl za srčno hibo Tomaž Tekavec, star 65 let in doma iz Št. Vida na Dolenjskem. Tukaj zapušča 2 sinova in štiri hčere, 10 vnukov in več sorodnikov, v starem kraju pa dva brata in dve sestri.—K vojakom je bil poklican Joseph Sankovic, sin Mary Sankovič.—Iz armade je bil častno odpuščen Frank R. Bojc. V oboroženi sili se je nahajal od novembra 1940, bil v vojni na Pacifiku in tudi v Nemčiji.—Na 30-dnevni dopust je prišel domov iz japonskega ujetništva T/Sgt. Frank Prah, sin družine John Prah iz Collinwooda. Pri vojakih je že devet let in pol.

Nov grob v Milwaukeeju

Milwaukee.—Dne 21. sept. je tukaj umrl Mike Spitz (prej Panjan), star 57 let. Doma je bil iz vasi Sodevce, pošta Stari trg pri Črnomlju—po domače Stajdoharjev. Zapušča sina in brata. Kje se zadnji nahaja, ni znano. Ako bo čital to vest, naj se zglasi za informacije na sledeči naslov: John Kumpe, 1017-c So. 8th st., Milwaukee 4, Wis.

Židje groze z invazijo Palestine

Arabci proti priseljevanju židov v Palestino

London, 4. okt.—Reuvin Zaslani, besednik židovske organizacije v Palestini, je dejal, da bodo židje invadirali Palestino, če ne bo Velika Britanija odprla te dežele židovskim beguncem. Organizacija, katero Zaslani reprezentira, je bila ustanovljena, ko je Velika Britanija dobila mandat nad Palestino.

Zaslani je dejal, da je čez 15,000 židovskih beguncev dospelo v Italijo. Tam se bodo skušali ukrcati na parnike, da jih odpeljejo v Palestino.

"V Palestini je 600,000 židov, ki imajo sorodnike med begunci v Italiji," je rekel Zaslani. "V Palestini so zaloge orožja pod nadzorstvom židov. Ti se ga bodo poslužili v skrajni sili proti onim, ki skušajo zabraniti vstop židom v Palestino."

Obeta se konflikt med židi in Arabci v Palestini. Slednji so proti priseljevanju židov v Palestino.

Rusija podprla zahtevo avstrijske vlade

Dunaj, 4. okt.—Franz Honner, notranji minister v vladi dr. Karla Rennerja, je dejal, da je Rusija podprla zahtevo, da mora Avstrija dobiti južno Tirolsko, ki je prišla pod Italijo po zaključenju prve svetovne vojne. Honner je dostavil, da so prebivalci južne Tirolske silno trpeli pod kontrolo fašistične Italije.

Francoski izdajalec Darnand obsojen

Postavljen bo ob zid in ustreljen

Pariz, 4. okt.—Joseph Darnand, bivši načelnik državne milice, je bil na obravnavi pred francoskim sodiščem spoznan za krivega izdajstva svoje dežele in obsojen v smrt. On, Pierre Laval in maršal Henri Petain so tvorili zloglasno trojico v Vichyju, ki je po navodilih nacistov vladala Francijo v času nemške okupacije.

Porotniki so se posvetovali samo 30 minut. Podali so izrek, da je Darnand zakrivil vse, kar mu je očitala obtožnica.

Darnandovi miličniki so lovili francoske rodoljube, ki so vodili borbo proti nemški okupacijski sili. Darnand je prisegel lojalnost Hitlerju kot poveljnik enote elitne garde. On bo postavljen ob zid in ustreljen.

Darnand se je izgovarjal, da je izpolnjeval le instrukcije, katere je dobival od Lavala in Petaina.

Kontrola nemškega imetja v Španiji

Državni department razkril nacijsko omrežje

Washington, D. C., 4. okt.—Državni department je naznanil, da ameriški in britski agenti direktno kontrolirajo vse nemške industrije in imetje v Španiji. Naznanilo je sledilo poročilu, da je ameriška vlada zavrnila prošnjo španskega diktatorja Franca, naj mu dovoli ponovno odprtje velikih nemških šol v Madridu in Barceloni.

Uradniki državnega departmenta so izjavili, da so Združene države in zavezniki razglasili lastninske pravice do vsega premoženja, ki ga je posedovala bivša nemška vlada v Španiji. Akcija je v soglasju s potsdamsko deklaracijo in je bila podvzeta na podlagi sporazuma s špansko vlado.

Pred zavezniško kontrolno komisijo, katere sedež je v Berlinu, je načrt glede zasege vsega privatnega nemškega imetja v tujih državah. To imetje je na Portugalskem, Švedskem, v Švici in Argentini.

Amerika je predlagala likvidacijo nemškega imetja v Argentini, ni pa še storila koraka glede zasege. Slična akcija bo podvzeta v drugih latinskih republikah.

Neki uradnik državnega departmenta je dejal, da je Amerika ignorirala trditev španske vlade, da so nemške šole privatna lastnina in da kot take niso podvržene konfiskaciji. Amerika je zavzela stališče, da so bile šole dejansko agenture pod kontrolo nacijske vlade.

Ekonomski veščaki so razkrili nacijsko ekonomsko omrežje, ki se je v teku vojne razvilo v Španiji. Vodilna sila v tem omrežju je bila nacijska agentura, znana pod imenom Hispano-Roak. Delnice te agenture je posedoval Hitlerjev režim. Glavni njen stan je bil v Madridu in imela je podružnice v drugih španskih mestih. Agentura je dobivala navodila iz Berlina.

General Patton hvali svoje delo

Bad Toelz, Nemčija, 4. okt.—General George S. Patton, ki je bil odstavljen kot poveljnik tretje ameriške armade na Bavarskem, je dejal, da je izvršil veliko dobrega dela v tej deželi. Pattona je odstavil general Dwight D. Eisenhower na podlagi obdolžitve, da se je upiral denacifikaciji Bavarske in odslovitvi nacistov iz važnih uradov.

RUSIJA ZAHTEVA SKUPNO VLADO NA JAPONSKEM

Ameriški državni tajnik Byrnes vidi možnost sporazuma

OSVOBODITEV POLITIČNIH JETNIKOV

London, 4. okt.—Radio Moskva poroča, da je ruski zunanji komisar Molotov na zadnji seji zunanjih ministrov petih velesil zahteval, da se sedanja vlada generala MacArthurja na Japonskem nadomesti s skupno vlado štirih velesil—Rusije, Amerike, Velike Britanije in Kitajske. Molotov je uključil zahtevo v pismo, katero je bilo izročeno ameriškemu državnemu tajniku Byrnesu tik pred zaključenjem konference.

Sovjetska unija je zavzela stališče, da države, ki so porazile Japonsko, morajo imeti besedo in kontrolo na Japonskem. Te države so Rusija, Amerika, Velika Britanija in Kitajska. Dogovor, da te države ustanove skupno posvetovalno komisijo, ki naj bi imela besedo pri določanju smernic na Japonskem, je bil sklenjen.

Radio Moskva je naglasil, da MacArthur ne sme imeti popolne oblasti na Japonskem, temveč jo mora deliti z državami, ki so zdrobile japonsko vojno mašino. Na Japonskem so se pojavili problemi političnega, vojaškega in ekonomskega značaja, katerih rešitev zavisi od skupne zavezniške akcije.

Državni tajnik Byrnes je po zaključenju konference dejal, da je uverjen, da bo prišlo do sporazuma med velesilami glede mirovnih pogodb za evropske države. Francoski zunanji minister Georges Bidault je podal slično izjavo. Ruski zunanji komisar Molotov je sinoči zapustil London in odpotoval domov.

Tokio, 4. okt.—General MacArthur bo odredil osvoboditev japonskih političnih jetnikov, ki se nahajajo v ječah, pravi naznanilo. On se je odločil tudi za likvidacijo japonske policije, ki je preganjala kritike vlade.

Rusija hoče besedo na Pacifiku

Konec vojne ugladil pot razvoju

Moskva, 4. okt.—Pravda, glasilo komunistične stranke, je objavila uvodnik, ki pravi, da mora Sovjetska unija imeti besedo na Pacifiku.

"Čas, ko so se zadeve Pacifika reševale brez soudeležbe Rusije, je minil in se ne bo nikdar več povrnil," pravi Pravda. "Konec vojne je ugladil pot kulturnemu razvoju. Pod vplivom smernic Lenina in Stalina so bila ljudstva prerojena. Pretilo jim je uničenje kot posledica kolonialne politike kapitalističnih držav."

V drugem uvodniku je rečeno, "da se je teorija Lenina in Stalina z ozirom na gradnjo socialistične države izkazala za pravilno v Rusiji. Naša dežela ne bi prestala te vojne preizkušnje, ako ne bi bil zmagal socializem v Sovjetski uniji."

Obnova trgovine med Singaporom in Vzhodno Indijo

London, 4. okt.—Uradno naznanilo omenja obnovo trgovine med Singaporom in holandsko Vzhodno Indijo. Trgovina je bila pretrgana po japonski okupaciji Singapora, Malajskega polotoka in Vzhodne Indije.

PROSVETA
THE ENLIGHTENMENT
GLASILO IN LASTNINA SLOVENSKE NARODNE PODPORNE JEDNOTE
Organ of and published by Slovene National Benefit Society

Naročnina za Združene države (izven Chicage) in Kanado $6.00 na leto, $3.00 za pol leta, $1.50 za četrt leta; za Chicago in okolico Cook Co., $7.50 za celo leto, $3.75 za pol leta; za inozemstvo $9.00.

Subscription rates: for the United States (except Chicago) and Canada $6.00 per year. Chicago and Cook County $7.50 per year. Foreign countries $9.00 per year.

Cene oglasov po dogovoru.—Rokopisi dopisov in nenaročenih člankov se ne vračajo. Rokopisi literarne vsebine (črtice, povesti, drame, pesmi itd.) se vrnejo pošiljatelju le v slučaju, če je priložil poštnino.

Advertising rates on agreement.—Manuscripts of communications and unsolicited articles will not be returned. Other manuscripts, such as stories, plays, poems, etc., will be returned to sender only when accompanied by self-addressed and stamped envelope.

Naslov na vse, kar ima stik s listom:
PROSVETA
2657-59 So. Lawndale Ave., Chicago 23, Illinois

MEMBER OF THE FEDERATED PRESS

138

Fiasko v Londonu—II

Na dnevnem redu po radiu in v tisku so zdaj komentarji o vzrokih velikega fiaska londonske konference zunanjih ministrov Amerike, Anglije, Francije, Rusije in Kitajske. Mnenja so različna. Sumner Welles, bivši državni podtajnik pravi, da je bila konferenca polomija zato, ker je bila zelo slabo tehnično pripravljena. On argumentira, da bi se bile morale vse vlade že vnaprej dogovoriti glede procedure in agende in tudi seznaniti druga drugo o svojih načrtih o vprašanjih, ki pridejo na dnevni red. In tako bi ne bila porabila večino svojega časa za debate o proceduri, marveč bi bila lahko takoj pričela z delom.

Oficielni krogi v Londonu in Washingtonu so pa mnenja, da je poloma največ kriv ruski zunanji komisar Vjačeslav Molotov, ki je skoraj ves čas vodil obstrukcijo. (Zato je maršal Žukov, ki je imel te dni priti v Ameriko, tudi nenadno—zbolel . . .) Ker je bila konferenca tajna, javnosti ni znano, koliko je kdo vodil obstrukcijo. Povsem negativni potek konference je seveda znan iz dnevnih poročil raznih reporterjev, ki imajo dobre nosove, da so izvohali, kaj se je vršilo za zaprtimi vrati.

In tako je svet izvedel, da je zadnjo nedeljo zvečer prišlo do burnega incidenta, ko je Molotov hotel demonstrativno zapustiti konferenco, ker mu je angleški zunanji minister Bevin zabrusil v obraz, da se poslužuje "hitlerjevske taktike." Iz tega je razvidno, da je Bevin slab diplomat, kakor tudi to, da med obema ni bilo nobene "družnosti."

Bevin je to storil, ker je Molotov prvotno pristal, da imata pri formuliranju mirovnih pogodb za Italijo in balkanske države besedo tudi francoski in kitajski minister, potem pa je zahteval, da ima Francija besedo le pri italijanski pogodbi, Kitajska pa sploh nobene, kakor tudi ne nobena druga država; besedo pri teh pogodbah naj imajo le Amerika, Anglija in Rusija. Le te naj vihte veliko palico, vse druge države in državice se morajo pa pokoriti.

Sodbo o taki politiki, pa naj prihaja od koder koli, prepuščamo čitateljem; rečemo le toliko, da liberalna gotovo ni. Tudi je zelo dvomljivo, da vodi v mir in zdrave odnošaje med narodi in posebno med velesilami. Toda iskati krivdo samo pri Rusiji, bi bila največja zmota.

★

Da je Molotov vodil te obstrukcije, je z ruskega vidika gotovo imel dobre vzroke. V glavnem sta dva vzroka, iz katerih izvira cela vrsta subsidiarnih ali podrejenih vzrokov. S to obstrukcijo je Molotov prvič vrnil šilo za ognilo, milo za drago.

Prvi teh vzrokov je anglo-ameriška intervencija v sovjetski sferi vpliva na Balkanu in drugih krajih centralne in severovzhodne Evrope. Ta intervencija s strani Amerike in Anglije je bila v obliki nujnih zahtev po "demokratiziranju" rumunske vlade in po "demokratičnih" volitvah v Bolgariji in na Ogrskem. Na ta njun pritisk je bila bolgarska vlada prisiljena odložiti volitve. Rusiji tudi ni všeč, ker Anglija in Amerika na vseh straneh mečeta debela polena pod noge novi Jugoslaviji, ki je doprinesla tolikšne žrtve v svoji neprimerni in nadvse herojski osvobodilni vojni. To ne boli samo Titovo vlado, marveč tudi Moskvo in sploh vsakogar, ki pozna te boje in simpatizira s stremljenji resnično nove Jugoslavije.

Dalje je zadeva Avstrije, kjer je zavezniška politika dosegla svojo največjo absurdnost. Za kulisami velike trojice je srdit boj, v katero "sfero" naj bo Avstrija končno pritegnjena. Zdaj je razdeljena na štiri kose—na rusko, angleško, ameriško in francosko okupacijsko cono. Posledica tega je, da Amerika in Anglija na eni strani nečeta priznati Rennerjeve provizorične vlade, na drugi strani pa vlada v Avstriji največji kaos in je dežela gospodarsko popolnoma paralizirana. Trpi seveda le ljudstvo.

Poleg tega je Grčija. Moskva še ni pozabila, kdo je lanskega decembra tam insceniral civilno vojno in v kakšne namene.

★

Vse to so vzroki, zelo dobri vzroki, toda ne edini, da je Moskva sklenila Angliji in Ameriki pokazati svoje zobe. Zato je Molotov tudi izrabil londonsko konferenco za gole obstrukcije in metanje polen pod noge. Bevina je vse to ujezilo in mu je vrgel prej omenjeno krilatico pod nos. Toda bi bil storil bolje, ako bi skušal temeljito revidirati angleško zunanjo politiko, ki je v bistvu ostala enaka kot je bila pod Churchillom. Molotov je s tem svojim nastopom Ameriki in Angliji odločno povedal, da USSR vehementno odklanja njuno vmešavanje v njeno "sfero vpliva" na Balkanu in centralno-vzhodni Evropi.

V Londonu in Washingtonu so namreč pričeli mrko gledati tudi na Čehoslovakijo, ki se je iz potrebe oklenila Rusije, kakor so se je tudi vse balkanske države. Ampak krivda za to je predvsem pri ameriški in angleški vladi, ker še danes nimata nobenega načrta za kakšno pošteno in zdravo sanacijo Evrope. In edina sanacija bi bila v demokratični socialistični evropski federaciji. Ker je naša vlada proti taki sanaciji, kakor je bila tudi Churchillova vlada, sedanja delavska vlada pa bo prisiljena delati to, kar ji bo diktirala Amerika, zato Balkanu in centralni Evropi ne preostaja drugega kot da se naslonijo na USSR. Zato zdaj tam tudi usmerjajo svojo demokracijo ali "demokracijo" v ono smer, ki je bližja Moskvi kot pa kapitalističnim konceptom.

In na Balkanu, v vsej sovjetski sferi dominantne politične sile danes precej drugače razumejo "demokracijo" kot jo razumemo v Ameriki in lahko tudi nekoliko drugače kot jo razume Bevin. Najbolje je definiral ta pojem in stremljenje tamkajšnjih preprostih kmetskih in delavskih mas maršal Tito, ko je nedavno dejal: "Demokracija sploh ni nobena demokracija, ako ne pomeni temeljitih socialnih reform." V tej definiciji je sigurno veliko resnice.

★

Drugi vzrok, da je Molotov pokazal zobe na londonski konferenci in ji namenoma izpodnesel noge, je pa ruski boj za—"imperialistično enakopravnost." To se mogoče glasi precej absurdno, ampak ni. Vsa angleška in v manjši meri tudi ameriška politika je še danes usmerjena za tem, da je ves svet izven meja USSR njun monopol—monopol zapadnih imperialistov. Rusija naj bo gospodar v svojih mejah, toda po vsem ostalem svetu bomo gospodarji "MI"! Seveda "demokratični" gospodarji! Nihče se ne misli odpovedati kakšni koloniji. Nasprotno!

Naj bi Moskva na tak način intervenirala v zapadni Evropi, angleški (in torej tudi ameriški) sferi, kot sta zadnjič intervenirali Anglija in Amerika v sovjetski sferi na Balkanu in na primer zahtevala sovjetizacijo Francije ali Nemčije. To bi bilo krika! Takoj bi se pojavila zahteva, da je treba iti z atomskimi bombami nad Rusijo in jo "demokratizirati." (Rusija bi si danes še ne mogla privoščiti tega "luksusa," ker še nima atomske bombe.)

Da smo bolj konkretni. Anglija na primer smatra, da je Sredozemsko morje zanjo življenjskega pomena. Da je važno, ni nobenega dvoma. Toda še večjega življenjskega pomena je za ves Balkan, vse podonavske države, za Turčijo in Italijo in Francijo in vso severno Afriko, yes, in tudi za Rusijo. Ampak Rusija (druge države ne štejejo v tej igri) ne sme priti do Sredozemlja, oziroma le toliko, kolikor ji dovoli Anglija (in Amerika)! Toda Moskva danes ne hodi več s klobukom v roki!

Lahko bi našteli še več točk širom sveta, ki je privatni monopol zapadnih imperialistov in kamor naj ne pade ruska senca! Tudi do Trsta ne sme priti! "Mi" pa imamo pravico do vsake intervencije v njeni sferi!

Ker živimo v imperialističnem svetu, ali je torej kaj čudnega, če je Moskva pokazala zobe in če je Molotov napravil navadno farso iz te londonske konference?

Glasovi iz naselbin

ŽIVLJENJE IN USODA MATERE

Detroit, Mich.—V Prosveti čestokrat čitamo dopise o mladostnih spominih naših rojakov. Tudi jaz sem se namenil napisati kratek življenjepis moje pokojne matere, Neže Jurcove iz Podlipe pri Vrhniki.

Doma je bila iz Gočevca pri Planini. Njeno dekliško ime je bilo Petkovšek. Moj oče pa je bil vrtnarjev iz Podlipe, Matija Jurca, ki tudi že v miru počiva. Takoj spočetka, ko sta bila poročena, sta imela nekoliko sreče in pričela sta z gostilno na gričku v Rovtah pri Logatcu. Mati mi je povedala, da jim je gostilna še prilično dobro uspevala.

Sreči pa navadno sledi nesreča in bila sta primorana opustiti gostilno, nakar sta se preselila v Razorsko dolino k očetovi sestri Hodnik. Znano mi je le toliko, da sem bil tedaj štiri leta star. Od tu naprej smo postali bajtarji in živeli smo v siromaštvu, dokler se nismo razšli na vse vetrove.

V družini je bilo osem otrok; štirje so umrli v zgodnji mladosti, štirje pa še živimo. Oče je odšel v Ameriko l. 1892, to je bilo tedaj, ko je bil Cleveland predsednik Zedinjenih držav. V deželi je tedaj vladala velika gospodarska kriza.

Doma je pustil mater, pet otrok, kravo in prašička. Tedaj smo živeli v Pečniku pri Podlipi v Zloševi koči. Ker je bila kriza v Ameriki, oče ni mogel dobiti dela in doma so splavali vsi upi po vodi, da nam bo poslal denarja. Torej za nas otroke ni bilo druge poti kot da smo šli s trebuhom za kruhom. Tedaj smo zapustili mater trije in šli za pastirje. Jaz sem šel služit za pastirja k Osredku v Rovte. Pasel sem ovce. Brat Frank je šel v Povhov gradec, sestra pa k Jurcatovim na Vrhniko.

Od tedaj naprej se ni nikoli več sešla skupaj vsa družina. Ko sem odslužil svoj pastirski enoletni termin, sem prosil mater, da bi prišel domov. Na mojo prošnjo je pristala, toda ker ni bilo dovolj živeža v hiši, se je napotila iskat druge službe zame. Šla je na Vrhniko k očetovemu bratu Matiju Jurcu in ga prosila, naj se me usmili in vzame k sebi. In res me je vzel k sebi, kjer sem pometal dvorišče, čevlje snažil, postavljal keglje na kegljišču in čistil vilice in nože. Pri stricu sva bila nekaj časa v službi z mojo sestro.

Te suženjske službe in hudega trpljenja ne bom nikdar pozabil. Vzlic temu pa sem iz ljubezni do matere vztrajal in tako olajševal njeno težko življenje. V tej službi sem bil skoro štiri leta.

Potem je mati izvedela od svoje sestre, da se njen sin uči rokodelstva v Samoboru na Hrvaškem. Prosila je, če bi hoteli tudi mene sprejeti. Kmalu je dobila pismo, naj me pripelje. Takoj si je sposodila nekaj kron in sva se z vlakom odpeljala v Samobor. Težko se je poslovila od svojega otroka in ga pustila v tujem kraju pri tujih ljudeh.

Od tu dalje se je pričela doba trpljenja, skozi katero mora iti skoro vsak rokodelski učenec. Ni bilo ne dneva in ne noči, da ne bi mislil na svojo ubogo mater. Narava nam je dala čustvo ljubezni do matere, posebno do onih, katere so veliko pretrpele. Velika ljubezen do matere se posebno zrcali v spisih našega velikega pisatelja Ivana Cankarja.

Meseca aprila l. 1941 sem prejel njeno zadnje pismo, v katerem mi je sporočila, da je še živa in prilično zdrava za njena čestitljiva leta. Takoj mi je prišlo v spomin l. 1930. To je bilo tedaj, ko je SNPJ aranžirala turistični izlet v Jugoslavijo. Tistega izleta smo se udeležili dva brata in ena sestra. Ko smo prišli domov, je zavladalo v hiši največje veselje. Tistega prizora ne bom nikoli pozabil. Priredili smo tudi zlato poroko za očeta in mater ter povabili na svatbo vse sorodnike in prijatelje. Zlate poroke se je udeležilo nad 300 gostov in vas Podlipa ne bo nikoli pozabila tistega dogodka.

Bilo je veliko veselja in dobre volje, vzlic temu pa so se v materinih očeh zasvetile solze in druga za drugo drsele po licih. Gosti so se razšli, čas je tekal in prišel je dan odhoda. Bil je zelo žalosten prizor, ko smo se poslavljali zadnjikrat od svojih staršev, posebno od matere. Njene zadnje besede so mi dobro ostale v spominu. Dejala je: "Pozdravljeni, zbogom, nikdar več vas ne bom videla!" Po teh besedah pa se je zgrudila na tla in bridko zajokala.

Pogled na ubogo mater nam je trgal srca. Tedaj je nas v resnici zadnjikrat videla. Stisnila je nas k sebi in trepetajoče držala za roke. Tolažili smo jo, da jo bomo ponovno obiskali in razveselili, toda ona je dobro vedela, da se za vselej poslavljamo od nje, da zadnjikrat vidi bitja, katerim je dala življenje, na katere je mislila dan in noč, za katere je živela, hrepenela in jim želela uspešno življenje.

Kakor sem že omenil, sem prejel njeno pismo aprila 1941. Tedaj je bila Jugoslavija že napadena in v nekaj tednih podjarmljena. Ves čas v teku vojne dobe nismo mogli dobiti nobenih poročil, ali je mati še živa ali mrtva. Dne 10. septembra pa je prejela moja sestra pismo od Franca Jurce iz Podlipe, kateri nam je s tužnim srcem sporočil, da je naša mati umrla 4. aprila 1942. Bolna je bila samo dva dni; pobrala jo je pljučnica.

Oče pa je umrl meseca februarja 1937. Torej sedaj oba počivata v miru. Oba sta šla skozi revno, trpeče, grenko življenje, vzlic temu pa doživela visoko starost. Oba sta bila stara čez 90 let.

Opisal sem nekaj spominov o onih dveh, ki sta mi dala življenje. Naj mirno počivata v domači grudi! Materine besede pa nam bodo vedno v spominu, dokler nas narava ne združi z onimi, ki že mirno počivajo.

Sladko spavaj, mati! Tvoja tužna in grenka usoda nas spominja, kako si nas ljubila. Tvoje zadnje besede so bile resnične in naši zadnji pozdravi žgoči od bolesti, da smo se za vselej poslovili. Te besede ti posveča Tvoj ljubeči sin.

Anton Jurca.

IZ WEST ALLISA

West Allis, Wis.—Pikniška sezona je končana. Združeni odbor južnoslovanskih Amerikancev ni imel posebne sreče s pikniki oz. priredbami radi slabega vremena in tako je bilo prikrajšano ljudstvo v stari domovini.

Odbor je računal na vsaj dvakrat tako veliko udeležbo kot je bila, toda dež nam je že dvakrat v tem letu pokvaril naše načrte. Pripravili smo vsega v izobilju in ako nam ne bi nagajali vremenski bogovi, bi imeli s piknikom, ki se je vršil dne 5. avgusta, veliko večji uspeh.

Sicer pa je o priredbi že poročal brat Louis Ambrožič in prav tako rojak Kramer, kogar želim osebno spoznati. Torej, ker je bilo že poročano o priredbi, ne bom stvari premleval, želim pa ob tej priliki seznaniti našo javnost, da je Združeni odbor južnoslovanskih Amerikancev za ta okraj sklenil, prirediti velik shod na dan 28. oktobra. Če se ne motim, se bo vršil v milwauškem avditoriju. Kot glavni govorniki so povabljeni jugoslovanski diplomati iz Washingtona. Predvajani bodo tudi vojni filmi iz Jugoslavije, toda o tem bomo pozneje natančneje poročali.

Ves čisti dobiček omenjene priredbe bo šel za uboge Jugoslovane, kateri milo prosijo in željno pričakujejo pomoči od nas. Čitajte pisma, katera so mi izročili moji znanci za priobčitev v Prosveti. To so prva pisma, ki so dospela iz domovine v našo naselbino. Na pismih so znamke maršala Tita.

Prosim že danes vse slovanske naseljence v tem okraju za sodelovanje. Kdor pa se ne strinja z nami, je pa prošen, da vsaj ne nasprotuje dobri stvari, kajti odbor se veliko žrtvuje in vrši delo zastonj. Niti tajniki, ki imajo največ dela in truda, ne prejemajo nobene plače. Opazke o kajenju cigar rajši prihranite za pozneje, ko bo naš ubogi narod v stari domovini oblečen in nasičen. Potem pa se bomo lahko pomenili o teh stvareh.

Dobro bi bilo, da bi uradniki ZOJSA in SANSa pojasnili našim ljudem natanko o katastrofi, ki je zadela neki parnik v tržaškem pristanišču. Dotični parnik je namreč peljal potrebščine v Trst. Naši rojaki tudi izprašujejo, če se bo lahko kmalu pošiljalo večje zaboje v staro domovino, ne samo 11 funtov teže; dalje, če bomo lahko kmalu poslali denar in če bo odprta prometna zveza z Jugoslavijo. Naši darovalci bodo hvaležni odgovornim uradnikom za pojasnila.

Ne pozabite na shod, ki se bo vršil 28. oktobra!

Tu sledita dve pismi iz Evrope. Prvo pismo je bilo naslovljeno na Franka in Mary Božič. Frank Božič pa je umrl že pred enim letom. Pismo je pisala Terezija Somrak, ki je sestra Mary Božičeve. Datirano je 10. julija v Mirni peči na Dolenjskem in se glasi:

"Draga sestra!

Po dolgih letih Ti pišem. S posredovanjem Rdečega križa sem prejela Tvoje pismo, ki je štelo 25 besed, prav tako sem Ti jaz odgovorila v 25 besedah.

Skrbi me, kako je z Vami, če ste še vsi živi. Ali je bil Stanko in Tvoji sinovi v vojni? Mi smo do sedaj še vsi živi, samo očem je umrl. Mati pa je pri meni že dve leti in pol. Njeno hišico pa imajo drugi ljudje v najemu. Mati bi bila velika reva, ako se ne bi zatekla k meni. Sestra Ančka in Pavla ne skrbita nič zanjo. Mati je skoro popolnoma izgubila spomin. Tudi ne ve, če si Ti njena hčer in da si v Ameriki. Obnaša se kot otrok.

Za živež še nekako gre, za obleko pa je zelo težko in smo raztrgani kot cigani, kajti vojna nam je vse uničila. Mnogi domovi so porušeni, vasi požgane, gozdovi posekani itd. Težko je opisati, kako je pri nas in koliko hudega smo pretrpeli.

Draga sestra, rada bi Te prosila, da bi mi poslala kaj stare obleke, ako jo imaš. Morda imaš na roki kaj takega, ki si že stran zavrgla, nam pa bi prišlo zelo prav. Tukaj ne moremo nikjer dobiti obleke. Ne zameri mi, ker Te nadlegujem s prošnjami.

Sporočam Ti tudi, da je Jelka od doma že tri leta in se nahaja v Italiji. Lansko leto se je omožila in piše, da ji ni hudo. Hudo mi je zanjo, ker je morala tako mlada v svet. Ko bi ostala doma, bi mi lahko pomagala na stara leta.

Niko pa je še vedno pri vojakih in če pride domov, ne bo imel kaj obleči. Vidiš, taki reveži smo sedaj. Darko je star 9 let, toda ne hodi nič v šolo, ker je nimamo že štiri leta. Ne vem, kaj bi naredila z njim.. Hiša je precej poškodovana, kajti imela sem polno hišo vojakov skozi tri leta.

Piši mi kaj o Tvojih sinovih. Imaš kakšno hčerko? Ali je mož zdrav? Frankova sestra Micka je umrla in sedaj je na smrt bolna tudi Francka. Tako bomo počasi izginili s tega sveta, prej ko se bomo videli.

Naj končam moje slabe novice. Upam, da se bodo naše razmere polagoma zboljšale. Prav kar sem zvedela, da je Francka umrla. Pozdravljam Vas vse skupaj, prav tako mama! Reška."

Sledeče pismo pa je prejel od svojega brata John Rezel, ki pa je že dve leti v grobu.

Pismo je datirano 30. julija v Monigu, Italija, in se glasi:

"Dragi brat!

Po zelo dolgem času imam priložnost, da Ti lahko pišem. Nahajam se s svojo družino v begunskem slovenskem taborišču v Monigu pri Trevisu, Italija. Tukaj nas je precej Slovencev. V tej vojni smo veliko pretrpeli in še sedaj živimo v pomanjkanju. Zato se obračam na Tebe, če moreš kako pomagati, bodisi z denarjem ali v blagu.

Imam tri otroke: Jože, star 15 let, Lojzek, star 11 let, in hčerka Milka, stara 10 let, ter ženo Alojzijo. Vsi se nahajamo skupaj v taborišču. Nekateri tukaj so že dobili podporo od svojih sorodnikov iz Amerike.

Kako je z ostalimi sestrami v domovini oz. v Nemčiji, še ne vem, ker nisem še dobil zveze z njimi. V primeru, da boš prejel to pismo in odgovoril, Ti bom ponovno bolj obširno vse popisal. Sedaj pa Tebe in Tvojo družino prav lepo pozdravljam in se priporočam za čimprejšnjo podporo. Enako pozdravljajo Tebe in Tvojo družino moji otroci in žena. Tvoj brat Jožef Rezelj.

Dragi nečak in nečakinja!

V primeru, da moj brat Janez Rezelj ni več živ, se obračam s prošnjo na Vaju, čeprav Vaju še nisem videl. Jaz in moja družina bomo Vama zelo hvaležni. Mogoče se bomo v življenju še kdaj videli. Če je moj brat Janez umrl, mi prosim sporočita. Pozdravlja Vaju stric Jožef Rezelj."

Iz vseh pisem, ki prihajajo v Ameriko, lahko razvidimo veliko trpljenje in pomanjkanje slovenskega naroda v stari domovini, zato je naša dolžnost, da mu pomagamo.

Joseph Radelj.

Četa ameriške okupacijske armade koraka skozi Yokohamo pr Tokiu, kjer je že absolutni gospodar. Ta četa se je proslavila osvoboditvijo Manile, glavnega mesta Filipinskih otokov.

L. ADAMIČ PREJEL PISMO OD DR. STAMPARJA

New York, N. Y.—Pisatelj Louis Adamič je prejel pismo dr. Stamparja, kateri je dob poznan v Zedinjenih držav Pismo se glasi:

"Sedaj sem v Londonu z jo slovansko delegacijo na kon renci zunanjih ministrov vele V nekaj dneh se bom povrnil Zagreb.

Morda Vam je že znano, sem bil interniran v Nemčiji ri leta. K družini sem se po nil pred tremi meseci. Moja starejša hčerka, ki je bila tri ta v partizanih, se je tudi po nila domov. Moja žena in jaz izgubila najini službi, ko so šisti zavladali Hrvaški. Sva bila ponovno oba nastav na. Jaz sem načelnik javn zdravstva in socialne medic žena pa poučuje v poliklin šoli.

Zdravstveno delo, ki je upeljano v času, ko sem bil čelnik v Belgradu, je v tek ne bilo precej uničeno, toda pričan sem, da bo polagoma novljeno.

Razmere v Jugoslaviji se p goma izboljšujejo. Po mo mnenju smo v nekaterih o na boljšem kot nekatere dr države, zlasti če pomislimo, da bila dežela v času okupacije no razdejana in opustošena.

Doma sem zelo zaposlen zdravstvenimi načrti, kajti trebne so bistvene spreme zlasti na polju socialnega zdr stva.

Prijatelji so mi povedali, ste zelo uspešno podpirali n stvar v času vojne in izdali knjig. Zelo bi Vam bil hva žen, če bi mi mogli poslati V zadnje knjige.

Najlepše pozdrave Vam, m Adamič in drugim prijatelj Vaš dr. Stampar."

ZOJSA

SMRT KOSI

Piney Fork, O.—Dne 27. tembra je tukaj umrl Rudolf rič. Rojen je bil l. 1884 v gorju ob Savi. Po poklicu je kovač, toda delal že ni več ker je trpel na zaduhi, poleg ga pa je imel pruh in bil po noma gluh.

Pokojnik je bil naprednega mišljenja in je rad čital. Ang ški jezik je dobro obvladal v sanju in čitanju. V Ameriki bil 38 let, toda ni bil zavarov pri nobenem društvu. Nekoč bil član SNPJ.

Tukaj zapušča bolehno že ki je članica naše jednote. N no dekliško ime je bilo Mina V zel. Nadalje zapušča sina Fer nanda Juriča, kateri živi v st domovini v Ljubljani. On je č čen ključavničar in kajpada t partizan.

Njen brat Štefan Vozel iz C velanda je priredil lep civil pogreb na pokopališču v Sm fieldu, O.

Izrekam sorodnikom globo sožalje!

Nace Žlembergar.

V Prosveti so dnevne sve ne in delavske vesti. Ali ji čitate vsak dan?

Reformacija in socialni boji slovenskih kmetov

X.

Če niso kmetje več verovali obljubam in poveljem svojih zemljiških gospodov, so pa verovali—svojemu cesarju. Vanj so stavili ves svoj naivni up, zakaj cesar Maks je bil med našim narodom zelo popularen mož. Za to svoje zaupanje in vdanost so imeli kmetje vzrokov več kot dovolj. Toda kmetje niso poznali diplomacije, ki dosega svoje cilje največ z zvijačo in lažjo. In diplomacija izrablja tudi vladarja in njegove besede. Zgodovina mnogo priča o tem; še več pa zakriva. Že leta 1381 je n. pr. angleški kralj nalagal kmete svoje dežele. Priborili so si zmago in izsilili od vladarja listine, ki so jim jamčile svobodo. Komaj pa so se kmetje razšli, je kralj vse preklical, kar je poprej podpisal; na sramoten način je prelomil svojo kraljevsko besedo in se strašno maščeval nad voditelji upora.

Dobrosrčni slovenski kmetje niso poznali zgodovine in tudi diplomacije gospode ne. Cesar Maks je bil dober in razumen mož. "Prijazno je sprejel deputacijo slovenskih kmetov, ki je prosila za stare pravice." Potrpežljivo je poslušal njihove pritožbe ter jim dejal: Lepo domov se vrnite, povejte svojim, naj odložé orožje in se razidejo.—On bo že ukazal gosposki, naj ljudstvu ne nalagajo novih bremen. Ostane naj, kakor je bilo.

Sloveči zgodovinar nemških kmetskih uporov, Zimmermann, poroča, da so se kmetje dali zapeljati; razšli so se v dobrem mnenju, da se njihov položaj izboljša. Toda le prekmalu so morali spoznati, da so bili prelahkoverni. Že v aprilu 1515 je butnil prvav in strahovit upor na dan. Dolge tri mesece je trajala borba zaljenega človeštva. S silo se je poizkušal suženj osvoboditi. Kmetje so oblegali gradove kar po vrsti. V gradove se je zaprla neusmiljena gospoda.

Nekateri pravijo, da je bilo po Slovenskem tisti čas 80,000, drugi spet, da je bilo 40,000 ljudi v buni. Natančnega števila se ne da dognati. Padli so gradovi: Turn, Raka, Mokronog, Polhovgradec, Rušperk, Mehovo itd. pred naskakujočimi uporniki. In sedaj niso organizirali; tudi samostanom ne, ki jih je stavil kmet tisti čas v isto vrsto z gradovi. Vendar tako krvoločni kmetje niso bili, kakor jih opisuje večina zgodovinarjev. (Valvazor na priliko se jako ostro izraža o upornih kmetih. Pozabiti pa se ne sme, da je bil Valvazor sam plemenitaš in da se je štel med gospodujočo gospodo, četudi je nazadnje umrl obubožan.)

Največ plemstva je padlo v boju; cilj kmeta je bil le pokončati grad, izvor njih gorja.

Ropali in kradli pa kmetje niso; kvečjemu so pokončali in razbili, kar so dobili. Da pri tako obsežnem uporu v tistem času ni šlo brez prelivanja krvi, je umevno. To pa nikakor ne opravičuje obtikati kmetom krvoločnosti. Klasičen je slučaj Mehovske gradine. Po osvojitvi gradu, kjer so se zbrani plemenitniki vrlo dobro branili in kjer jih je tudi nekaj padlo—kmetom se šteje v zlo, da so pometali trupla plemenitnikov čez grajski zid—so prisilili nagovalni podložniki mater grajskega gospoda in njeni dve hčeri, da so se nemudoma preoblekle v kmetiško obleko, in jih odvedli v polje: naj same poskusijo, kako težko je delo podložnika.

Na Koroškem so se gibali uporniki v Labodski dolini. Podložniki šentpaveljskega opata so se smatrali za nekake voditelje ostalih. 3000 kmetov je pristopilo h kmetski zvezi. Izvolili so si dva poveljnika, dva podpoveljnika in dva govornika. V Rojah, blizu St. Andraža, je bilo središče upora. Kmetje so si hitro osvojili vse tedni Stari dvor in razširili svojo oblast do Zilske doline. Plemstvo in duhovniki so vabili kmete s posebnimi razglasi k izstopu iz kmetske zveze. Rekli so jim, naj se vrnejo domov in pritožijo pri cesarskih komisarjih.

Med tem pa se je plemstvo na petih zborovanjih posvetovalo, kako udušiti ustajo.

Gosposka armada, ki je štela 1584 mož, je končno zmagala kmete pri Starem dvoru.

Kranjski in štajerski kmetje so se nameravali združiti. Tega se je gospoda bala najbolj. Koroški plemenitniki so poslali 100 konjikov in 400 pešcev na pomoč, da se pri Celju nameravana združitev prepreči. V Kranj pa so poslali 400 jezdecev, ki so imeli nalogo zadržati gorenjske kmete.

Med tem je poslal cesar med podložnike svoje komisarje; kmetje so dovolili premirje, toda pogajanja so se takoj razbila, ker ni gospoda s premirjem hotela doseči nič drugega, nego si pridobiti čas, da se zbere njihova cesarska vojska. Iz tega vzroka niso hoteli kmetom dati nikakih garancij, da se izvedejo reforme. Prišlo do bitke. Pri Brežicah je napadel deželni glavar Štajerske, Žiga v. Dietrichstein, zbrano kmetsko vojsko. Cesarski vojski je tedaj poveljeval Jurij Herberstein. Za tedanji čas je bila glavarjeva armada že velika. Štela je 850 jezdecev, osem zastav pešcev in nekoliko topov. Kmetje so se obupno hrabro bili. Njihove vrste so se naglo zmanjševale, zakaj zelo mnogo jih je padlo. Manjkalo jim je: Vojnega znanja, potrebne discipline in orožja. Bili so oboroženi ponajvečkrat le z nerodnimi kosami, malimi meči in pa s sekirami. Kar je bilo kmetov ujetih, so jih usmrtili. 176 kmetov so obsodili v Gradcu na smrt, 15 poveljnikov so obesili, nasadili na kole in na čvetero raztrgali. Zmagovalci se sedaj niso več zmenili za to, kako uvesti reforme in kakšne reforme, temveč so le požigali kmetske domove. Ujete upornike so obešali najrajši na drevesa poleg kmetskih domov. Ko so se približale še cesarske čete, so se razkropili kmetje, kar jih je še ostalo skupaj. Tudi gorenjski kmetje so se razšli in njihovi voditelji so ubežali na beneška tla.

Kmetje niso sedaj več verjeli cesarskim poslancem (takozvani "Umreiter"), ki so prišli med nje, marveč so ostali mlačni in pasivni. Pa tudi plemstvo je bilo nezadovoljno nad cesarskimi poslanci in je sililo na to, da se kmete razoroži.

Premagani in pobiti so bili kmetje. Toda misel na nov upor ni umrla. Živela je dalje, od generacije do generacije, dokler ni prišel še bolj krvav in upa poln dan. Zakaj na maščevanje jih je neprestano spominjal "uporni davek" letnih 8 vinarjev od glave, ki ga je naložila gosposka podložnikom za kazen.

Tolikšen znesek namreč so vplačevali kmetje v uporniško blagajno, da si zbero potrebni vojni fond.

Dolgo so mirovali kmetje. Poraz, ki jih je dohitel leta 1515, jih je zadel tako občutno, da je trebalo dolga desetletja, preden so zopet začeli misliti na odpor. Medtem se je dokončala v slovenskih deželah tudi verska in cerkvena reformacija. Nastop katoliške protireformacije je zatrl upornost luteranstvu vdanega plemstva; kmetom pa je ostal up na boljšo bodočnost, zakaj bili so samotoji. Zato je vkljub groznemu in silovitemu porazu iz leta 1515 v kmetskih glavah še vedno tlela misel na končni zmagovalni upor. Kar so začeli očetje, so nadaljevali sinovi. Bolj premišljeno in zavedno.

Sinovi upornikov iz leta 1515 niso več šli v boj samo iz splošnega ogiba, vreči raz sebe suženjstvo in odvisnost, brez vsakih višjih in jasnejših družabnih ciljev ne, oni so sedaj—četudi še ne čisto jasno—vedeli, kaj hočejo. In to je najlepša poteza slovensko-hrvatskega upora iz leta 1573. (Se nadaljuje.)

Za gospodinje

Ob praznikih so na dnevnem redu purani in gosi, piščanci in race, pogače in torte, božiča v slovenski hiši se skoraj ne more misliti brez potice. Ampak praznik ne more biti vsak dan in marsikdo bi se naveličal, če bi ga ves čas pitali s kuretnino in sladkimi paji. Pa tudi domače jedi, ki smo jih poznali v starem kraju, niso zaničevanja vredne, zlasti če ne prihajajo na mizo trikrat na dan in so skuhane tako, kakor so jih znale kuhati naše matere, kadar je bilo masti in jajc pri hiši. Na primer žganci; to je nekaj pristno našega in dobrega, in tudi enostavno je, le malo paznosti je treba, da se naredi prav. Ampak to velja za vsako kuho; pokvari se lahko vsaka reč brez posebnega truda, celo prežgana juha, če se preveč zasoli, ali naredi preredka ali prismodi.

Pa kaj, če bi poskusili to?

Prežgana juha

2 bokala (kvorta) vode
pol žličice soli
četrt žličice kumine (caraway seed)
četrt žličice popra
2 žlici masti
2 žlici moke
1 ali 2 jajci
2 kosa opečenega kruha

Pristavi vodo. Kadar zavre, posoli, popopraj in vrzi kumino (kimel) noter. Medtem naredi prežganje; raztopi mast, kadar je razbeljena, vsuj moko in mešaj, da lepo zarumeni a se ne prismodi. Vrzi v krop in zmešaj. Razbij jajca in stepi le toliko, da se rumenjaka razlezeta. Vlij v juho in rahlo premešaj. Zrezi opečeni kruh na male koščke in serviraj.

Ajdovi žganci

2 bokala (kvorta) vode
4 kupice ajdove moke
pol žličice soli
eno žličico masti
po volji ocvirkov ali mleka

Pristavi vodo in kadar zavre, vsuj vanjo moko. V sredo vtakni kuhalnico (seveda leseno), posoli in pusti vreti približno petnajst minut, ne da mešaš. Potem odlij nekoliko vode, dodaj žlico masti in dobro premešaj, da ne ostane nič moke suhe. Zajemaj s kuhalnico večje kose žgancev in jih z vilicami naskubi v skledo. Zabeli jih z ocvirki ali pa polij s toplim mlekom.

Močnik

2 bokala (kvorta) vode
poldrugo kupico moke
eno jajce
2 dobri žlici masti
pol žličice soli

Pristavi vodo in posoli.

V majhno skledo razbij jajce, vsipaj moko polagoma in vmešavaj s prsti, da dobiš majhne kepice in jih pomeči v krop. Prihrani dve do tri žlice moke, iz katere naredi na masti lepo rumeno prežganje in ko je gotovo, ga vsuj v močnik. Malo premešaj, da se prežganje razdeli enakomerno.—To je dovolj za šest porcij.

Krompirjeva juha

1 kupico suhega limskega fižola lima beans
1 bokal (kvart) tople vode
6 srednje velikih, na male kocke zrezanih krompirjev
3 male kocke zrezana korenja
1 enako zrezano repo
tretjino kupice drobno zrezane zelene
1 dobro zrezano čebulo
1 lovorjev listih (bay leaf)
1 žličico timijana (thyme)
2 žlici seseklianega petršilja
1 žlico moke
1 žlico masla

Namoči fižol v topli vodi; moči naj se dve uri. Potem dodaj toliko vode, da imaš dovolj za dva bokala (kvorta). Pristavi in kuhaj počasi, dokler se fižol ne začne mehčati; tedaj dodaj na kocke zrezan krompir, korenje in repo, posoli in kuhaj počasi približno eno uro. Nato dodaj zrezano zeleno, seseklijano čebulo in petršilj, lovor in timijan, ter kuhaj, dokler ni zelenjava mehka a ne preveč zmehčana. Zarumeni moko na maslu in vmešaj v juho.

S to juho lahko serviraš zapečene kocke kruha.

V Prosveti so dnevne svetovne in delavske vesti. Ali jih čitate vsak dan?

SLEDOVI TRAGEDIJ IZ DVEH VOJN V VASEH NA PRIMOSKEM

Z obiska v nadaljnjih vaseh v okolici Trsta je Theodore Andrica, štabni poročevalec "Cleveland Pressa" poslal poročilo, v katerem piše:

Po odhodu s Kontovela in Opčine smo se ustavili v Dutovljah, ki so jih Italijani prekrstili v "Duttogliano." Kakor v drugih vaseh, tako tudi tukaj živijo samo Slovenci.

Moj kažipat v Dutovljah je bil neki kmet z imenom Viktor Tavčar. Bil je vesel, ko sem mu povedal, da poznam v Clevelandu več Slovencev, ki se tudi pišejo Tavčar.

Ustavili smo se na domu Henrika Ostrouške, ki biva v vasi Skopo blizu Dutovlja. Gospodarjev brat Jože biva v Clevelandu na 6406 Superior Ave., oziroma to je bil njegov naslov leta 1938, ko so Ostrouškovi dobili zadnjo pošto iz Clevelanda.

Suženjsko delo v Nemčiji pustilo sledove

Henrik Ostrouška ne govori dosti. Moj kažipot mi je povedal, da ni bil tako molčeč, da pa izza povratka iz Nemčije, kjer je prebil skoro dve leti v taboru za suženjske delavce, malo govori. Iz te male vasi je bilo odvedenih na suženjsko delo v Nemčijo še 30 nadaljnjih prebivalcev.

Ko smo se spoznali s Henrikom, je prišla na dvorišče njegova žena Matilda, za njo pa hči Zora. Družinska slika bi bila popolna, ampak manjkalo je sina Milana, ki so ga Nemci ujeli na Grškem, kjer se je nahajal z italijansko armado. Od tedaj ni družina več slišala od njega.

Ostrouškova kmetija je očividno ena bolj premožnih. Na dvorišču so bile pripravljene skladovnice drv, v hiši imajo elektriko in v kuhinji sem videl stroj za izdelovanje surovega masla. Henrik Ostrouška mi je rekel, da bi pozabil na vse trpljenje, ki ga je prestal kot suženjski delavec v Nemčiji, samo ako bi se sin Milan vrnil živ domov.

Pogostili so me s sveže natrganim grozdjem in kruhom, nakar sem vzel nekaj slik družine, potem pa sem se podal naprej.

Na vojaškem pokopališču iz prve svetovne vojne

Na poti skozi Krajno vas proti Rifenberku sem videl neko vojaško pokopališče iz prve svetovne vojne. V tej okolici so se vršili ljuti boji med avstrijsko-ogrskimi in italijanskimi četami. Bilo je to majhno, zapuščeno pokopališče, čigar mali cementni križi so bili delno pokriti z mahom.

Ustavili smo se na pokopališču, ki je obdano z žično ograjo. Sredi pokopališča stoji mal križ iz marmorja, na katerem so vklesane besede: "Ti možje so padli za cesarja in domovino." Potem sem pogledal imena na križih in se nehote vprašal, če bi bil avstrijski cesar mogel izgovoriti vsa imena, kajti bila so vse prej kot nemška.

Imena v eni kratki vrsti grobov so bila: Nedelko Bukovac, Johann Perczynski, Joseph Suveg, Andreas Toth, Basil Yeharac, John Turkusy, Joseph Muszlay, Mihael Cwarak, Ilya Jelinic in Luka Valevic. Sodeč po imenih, so bili ti možje, ki so padli za "cesarja in domovino," Hrvatje, Slovenci, Madžari, Poljaki in Ukrajinci. Bil je tudi en skupen grob s tremi rumunskimi imeni: Danila Clopotar, Rusolin Roman in Nicolae Muntean.

Imena na teh grobovih so me spominjala na tragično dejstvo, da Nemci slej ko prej, pod enim ali drugim imenom, bodisi pod enim ali drugim sistemom, tirjajo visok krvni davek od ostale Evrope.

Mnogo vasi popolnoma razdejanih in zapuščenih

Šli smo skozi Stanjel, Branico, Rifenberk, Komin, Gorjane, Nabrežino in od tam nazaj v Trst.

To so lepi kraji, razen da se vsepovsod vidijo vojaški grobovi. Nad Rifenberkom je velik grad, ki je sedaj delno v razvalinah kot posledica bojev med partizani in Nemci. Slednji so grad rabili za opazovalnico.

Šli smo skozi mnogo popolnoma razdejanih vasi in sel. Ponekod so se ljudje vrnili, medtem ko je mnogo vasi popolnoma razdejanih in zapuščenih. Kadarkoli smo šli mimo kake železniške proge, smo imeli priliko videti škodo, katero so povzročili na progah partizani. Sleherna železniška postaja je v razvalinah.

Eden naših sopotnikov, ki se je boril v teh krajih kot partizan, mi je povedal, da je bil najbolj uspešen način sabotaže od Nemcev obratovanih železniških prog ta, da se je izbralo nekaj posameznih mest in zažgalo kup z gasolinom polnih drv. Tako so se tračnice vzbočile.

Videl sem na stotine in stotine krajev, kjer so tračnice še vedno vzbočene, kakor so bile, ko so jih zapustili partizani. Nemci niso mogli izravnati toliko prog kot so jih partizani poškodovali. Sedaj mi je tudi prvič postalo jasno, zakaj so imeli partizani mnogo krajev popolnoma v oblasti, navzlic temu, da je bilo Nemcev več in da so bili bolje opremljeni.

Ti kraji so tako polni strmin, da ponekod ne more vanje prodreti nihče, razen onih, ki so bili tu rojeni in so živeli vse življenje v tej pokrajini.

—(Po Enakopravnosti.)

Ob začetku vsake sezone se zberejo skupaj zastopniki krojaških podjetnikov in unije ILGW v New Yorku, da določijo plače od vsakega novega kroja. Tako so storili tudi ob začetku sedanje sezone. Slika jih kaže, ko barantajo za akordno plačo.

FAŠISTIČNI DOMOBRANSKI TEROR NAD SLOVENCI

(Nadaljevanje.)

Po zločinu v Šmartnem, kjer so SS-ovci in domobranci zažgali 9 hiš in ubili dva mlada fanta, so šli na Gmajno k Vugovim, odpeljali očeta in 2 sinova, nato pa v Kozani ubili 70-letnega starčka. Med potjo so prijeli fantiča, ki je vodil svojega slepega strica v cerkev. Obdolžili so ga kar na lepem, da je ustrelil nekega Nemca, ki so ga pa v resnici po nesreči sami ustrelili. Blizu Vipoljž so dali temu fantu in Vugovim vsakemu po eno cigareto in jim veleli, naj beže. Ko so ti začeli teči, so jih postrelili.

Naslednji dan so obkolili vas Col in ubili tri ujete vojake. 30. III. 1944 so usmrtili na smrt obsojenega Alojza Gorkiča in Staneta Marušiča iz Vrtojbe.

"Zasluge"

Na velikonočni pondeljek je bil domobranski shod na Mengorah pri Tolminu. Prišli so vsi domobranci iz Tolmina, nemški vojaki pa so hrib zastražili. Govorniki so na vsa usta hvalili tolminskega dekana Vodopivca in advokata Vograča, da je njuna zasluga, da so na Tolminskem domobranci.

Dobro je, da vemo, čigava zasluga je, da je prišla nad Primorsko ta huda ura. Iz ene vasi na Tolminskem so domobranci v istem času odgnali dvanajst, iz druge sedem oseb v nemško sužnost in v zaporu ravnali z njimi tako brutalno, da jim niso dali niti vode. Na Kamnem so Nemci odpeljali 21 moških in dve dekleti, ki jih je po ljudski sodbi izdal domači kaplan Pontar, ki je s pomočjo Nemcev zbežal v Kobarid, kamor so Nemci za njim s kamionom odpeljali njegove stvari. Zasluga za ustanovitev domobrancev na Tolminskem narod občuti na svoji koži. Občutiti jo pa mora tudi na tem, kar mu je najdražje, na pravi in resnični veri. Tolminski dekan Vodopivec je namreč izjavil iz prižnice:

"Ko obhajam terence, gre namesto Boga v njih sam hudič!"

Blasfemija, da mora vernemu človeku zagomazeti po hrbtu. Dekan Vodopivec pa govori, da iz posvečenega keliha in hostije preide v človeka hudič! Pripravljeni so prodati tudi vero samo, da bi te cerkev, s katero drže ljudi v oblasti, obdržala svojo moč.

"Straža ob Soči"

1. V. so imeli domobranci v Tolminu slavje. S sodelovanjem Nemcev so priredili "praznik razvitja slovenske zastave." Slekli so mlade domobrance, ki so morali ta čas prebiti brez oblek v kasarni in oblekli v njih obleke več uglednih starejših mož iz Tolmina ter jih postavili—hočeš, nočeš, moraš—za častno stražo pri zastavi. Bivši župan Kavčič je moral prebrati pozdravni govor. Tolminski dekan Vodopivec pa je pozdravljal domobrance—kot stražo na Soči.

Straža? Nemška straža. Narodna straža gotovo ne.

V istem času so nemški gospodarji in ti stražarji ob Soči v vasi Svina, v sosednem Kobariškem, ustrelili najlepšo dekle v vasi, ker je odbilo nagnusno nadlegovanje nemškega oficirja. Šla je v smrt z besedami: "Ne jokajte za menoj, jaz vem, zakaj umiram!"

Pehotni kapetan Bobrovski iz Berlina je konec aprila 1944 dal požgati vas Geroldija pri Poreču. Posilil je tudi neko dekle.

Pehotni kapetan Futler iz Berlina je dal kot poveljnik kazenskega bataljona v Poreču obesiti več naših ljudi.

17. IV. 1944 so trije SS-ovci aretirali Fani Gomiščakovo v Gorici, ki jo je izdal trgovec Tomasi v Gorici, češ da nabira posojila in davek OF. Z gestapovci je prišel izdajalec Ladislav Jug iz Solkana. Stanovanje so oropali, pojedli so živila. Z nemškimi roparji se je južine udeležil tudi Jug. Par dni pozneje so odpeljali tudi vse pohištvo. Gomiščakovi se je posrečilo pobegniti.

Ker je v boju s partizani 18. II. 1944 padel italijanski kapetan Paride Moro, je krajevni komandant v Tolminu, nemški nadpor. Kopeke v Tolminu odredil zažig dveh hiš v Poljubinu in dveh v Praprotnem.

Po izdaji domačih domobrancev so Nemci v vasi Poljubinu ustrelili 7 mož kot talce, ko so zaman zahtevali od njih, naj jim izdajo partizanske položaje. Med določenimi za smrt je bil tudi umobolen fant. Neki družinski oče je stopil pred obsojence, potegnil iz vrste tega fanta in stopil na njegovo mesto: "Ustrelite mene, on je nedolžen!" Padel je z drugimi nedolžnimi žrtvami vred.

Dogodek v Poljubinu se je vršil 4. V. Prvotno je bilo določenih 40 ljudi za ustrelitev, končno pa so jih postrelili 7. Gnali so jih izven vasi proti Tolminu, jih postrelili in mrtve pustili ležati na mestu. Žrtve so: Jože Zoudar, kmet, oče 5 otrok, Franc Bukovec, kmet, ki je imel skrbeti za slepo mater in slaboumno sestro, Ivan Testen, kmet, ki je moral skrbeti za ženo in 3 otroke, ter kmečki sinovi Rudolf Gregorič, Anton Leban in Josip Rutar. Odgovornost nosi nemška in domobranska komanda v Tolminu.

Nasilje narašča

Iz Krmina so Nemci v neznano usodo odpeljali 5 družin, ker so stanovale blizu kraja, kjer so v boju padli 3 nemški oficirji.

V Savodnjah so javno obesili več pripadnikov OF. 15. IV. so Nemci in fašisti zajeli študenta Leandra Gorkiča, Negovana Mozetiča, oba iz Savodenj, ter Santina iz Spita. Vsi so se postavili v bran. Santin je padel, ostala dva pa so ranjena ujeli in ju po dolgem mučenju obesili na križišču pri cerkvi, Mozetiča na oreh, mrtvega Santina pa na lipo. Gorkič je težko ranjen zbežal, a je čez mesec dni podlegel poškodbam. Obešencema so pritrdili na prsa listke, da sta streljala na Nemce in sta zato za njih partizana. Viseti sta morala do popoldneva naslednjega dne. Pri tem zločinu se je najslabše obnašal fašist slovenski izdajalec Bogdan Vitez iz Gorice, ulica Carlo Favetti 16. Hišo, v kateri so fantje stanovali, so morilci zažgali, domačine Ivana in Andreja Gorkiča pa odpeljali s seboj.

23. IV. so Nemci na roparskem pohodu na Ledine v severni Primorski naropali in odpeljali 100 glav živine.

Istega dne so SS-ovci pridrveli v Rihenberg, kjer se jim je pridružila tamkajšnja posadka fašistov in so vsi skupaj obkolili vas Sv. Martin. Zažgali so 3 hiše, ki so še ostale od požiga 26. IX. 1943. Nato so z mino porušili zvonik, cerkev sv. Martina, 3 veliki zvonovi so bili popolnoma zdrobljeni in cerkev popolnoma poškodovana.

Nato so odšli proti vasi Hmeljaki in Mesarji. Tu so naropali perila in živeža; česar niso mogli odnesti, so spravili na kupe sredi sob in zažgali. Seveda so zgorele tudi hiše in sicer jih je zgorelo v Hmeljakih 6, v Mesarjih pa 7. Pri Sv. Martinu je zgorelo Ivanu Ličenu, Francu Stoklju, v vasi Hmeljak Stojanu Lesjaku, Petru Turku, Ani Mravlji, Leopoldu Lesjaku, Andreju Vidmarju, Jožefu Birsi, Antonu Pavlici, Antonu Birsi, Franu Benzi, Albinu Pečenki in Jozetu Uršču.

Tolpo je vodil poveljnik posadke v Rihenberku, kapetan Furio Matteoti.

V Avčah je bil sestanek OF. Drugi dan so prišli domobranci in odpeljali vse ljudi, ki so bili na sestanku. Samo iz ledinskega okraja so odpeljali 35 mirnih prebivalcev, češ da so partizani. Tam so tudi zajeli nekega komisarja, ga slekli, pretepli, da se ni mogel ganiti, položili ga na kup opreme, vse skupaj polili v bencinom in zažgali. Žrtev je živa zgorela.

(Se nadaljuje.)

KUHARSKA KNJIGA:

Recipes of All Nations

RECEPTI VSEH NARODOV

NOVA IZDAJA STANE SEDAJ $3.00

Knjiga je trdo vezana in ima 821 strani

Recepti so napisani v angleškem jeziku; ponekod pa so tudi v jeziku naroda, ki mu je kaka jed posebno v navadi.

Ta knjiga je nekaj posebnega za one, ki se zanimajo za kuhanje in se hočejo v njem čimbolj izvežbati in izpopolniti.

Naročite pri

KNJIGARNI SLOVENIC PUBLISHING CO.

216 West 18th Street New York 11, N. Y.

IZZA KONGRESA

Zgodovinski roman

Spisal

dr. Ivan Tavčar

(Nadaljevanje)

Bila je Židanovka res lepa, a bila je tudi huda, da se je je balo vsako pivsko omizje, če je kaj zarožljala, in da se je je bal zlasti starikast njen mož, ki je po postavah svete cerkve in po svetnih zakonih bil izključno sam upravičen, srkati med iz tistega cvetja, ki ga je narava v taki obilici raztrosila po licih njegove žene. On ga ni srkal preveč; saj veste, kako je: star ženin in mlada nevesta ne napravljata dobre letine. A vzlic temu ima "ona" svoje vplive, če se ve vesti in postaviti.

"Ona" pri Židanovih se je vedla in postavljala tako, da se je starikasti soprog krčmar tresel pred njo. V hiši je odločevala njena beseda, kar je v hišah na Poljanskem predmestju včasih še dandanes tako. Pri tem pa je bila Židanova mamka ženska, ki se je niso mogli dotikati hudobni jeziki, ker jim v to ni dajala niti najmanjšega povoda. Vsaj pred kongresom ne.

Ko je bil nekoč mladi kaplan od Svetega Petra pričel prepogosto zahajati v gostilnico, je moral kar hipoma prestati in drugi dan potem je mladi gospod imel nekoliko zateklo lice. Ali v listinah iz tistih časov se o tem primeru ni dalo nič zanesljivega zvedeti. Zanesljivo se ve toliko, da Židanovka svojemu možu ni nudila niti najmanjšega vzroka, da bi dvomil o njeni zakonski zvestobi. Zatorej je pa tudi od njega zahtevala, da ji je storil vse, kar je želela, in da v hiši ni veljala druga beseda kakor njena.

Tako je bilo pred kongresom. Med kongresom pa so se hudobni jeziki približali Židanovi materi in prav kmalu so precej glasno sikali okrog nje. Posebno tudi zategadelj, ker se je od tistih dni, kar se je pričelo ljubljansko kongresovanje, tudi mati Židanka začela nekako prav skrbno oblačiti. Brez belih rokavcev in brez svilnate rutice okrog lepo zaokroženih prsi je nikdar nisi videl v gostilnici. Tudi je prav rada postajala na pragu domače hiše, kar so tolmačili tako, da se je hotela pokazati mladim atašejem in drugim kavalirjem, ki jih je bil kongres privabil v Ljubljano. In ti so jo tudi prav kmalu izvohali, kakor je to navada pri tako živih ljudeh. Ker je bil mož star, ona pa zelo mlada, so jo imeli sprva za domačo hčer in za takšno je veljala tudi carju Aleksandru, ko je avstrijskemu cesarju, kakor smo videli v prvem poglavju, o nji pripovedoval. Ko se je zvedela resnica, so mladi atašeji še bolj silili v gostilnico, ker se je tedanjim kavalirjem zapeljavanje zakonske ženice zdelo še bolj zaslužno nego zapeljavanje mlade deklice.

Kakor smo že povedali, so se hudobni jeziki vnemali na vse pretege. In ko se je raznesla vest, da je materi Židanki, na pragu stoječi, še celo cesar Franc, kadar se je mimo peljal, prijazno prikimal iz cesarske svoje kočije, so sikali hudobni jeziki kakor gadje na razbeljeni pečini. O kakih tajnih aferah matere Židanke se pa ne ve nič zanesljivega; ve se le toliko, da je pridno hodila na prag ter je bila izredno prijazna z mladimi kavalirji, ki so pri nji pojedali mesene klobase ter jih zalivali s kislim dolenjskim vinom.

Na svetega Blaža dan, zjutraj okrog desete ure je bilo, ko sta v Židanovi gostilni, iz veže na levo, v navadni pivski sobi sedela pri mizi Miklavž Čeljustnik, ribič iz Trnovega, imenovan Škile, in pa Miha Rebolj, mesar iz Kravje doline. Le-ta je bil prišel, da bi od starega Židana kupil voliča, ki ga je bil ta postavil na prodaj. V gostilnici pa je že dobil Škileta, ki je čakal nekoga, kar mu je bil navaden izgovor, kadar se je potikal po pivnicah. Bil je ribič, mešetar in pijanec, vse obenem; ali vendar ribič le bolj postrani, pijanec pa v prvi vrsti.

Mesar je Čeljustnika takoj naprosil, naj mu mešetari pri kupovanju voliča. Miklavž je ta posel prav rad prevzel ter je vsled tega postal deležen pravice, jesti in piti na mesarjev račun.

Rebolj je poklical krčmarico ter vprašal Čeljustnika:

"Kaj boš, Miklavž?"

"Meni je vseeno," se odrežę Miklavž, "naj bo to ali ono, magari če je tudi pečenka!"

Ko si je bil Škile tako najboljše izbral, se je pričel drgniti ob gospodinjo: "Si pa spet obložena kot oltar na svetega Rešnjega Telesa dan! Rdeč kljunček, zelena oblečica, prav kot capovoznik v dračju pri Ljubljanici. Samo nožic nimaš rdečih, kot jih ima capovoznik, ha! ha!" In Škile se je široko zasmejal.

Mati Barbara ga je zaničljivo pogledala: "Saj bi te klofnila, Škile, pa si mi preumazan!"

Z nepopisnim ponosom je odšla v kuhinjo.

"Lej jo cesarico, no!" se je drl Miklavž za njo.

"Kaj pa praviš o naših cesarjih, Škile?" vpraša mesar.

"Kaj čem reči, pri moji duši? Gospodje so res, a meni nič ne dajo; zaradi mene so lahko nad zemljo, pa tudi pod zemljo! Človek si je sam sebi najboljši cesar! Sikstum, sakstum!"

"Gospodje pa gospodje! In denar imajo!" dostavi mesar.

"E, kaj boš! Ga imajo, ali ga pa nimajo! Pravijo, da ima naš cesar več dolga nego las na glavi, kar bi pri njegovi pleši ne bilo tako veliko! Sikstum! Ga imajo, ali ga pa nimajo! Babnice pa imajo vsi radi! Sakstum!"

"No, no" je hitel mesar. "Kdo jih pa nima! Še fajmoštri včasih."

"Če jih le dobiti morejo! Sikstum! Samo, da jih včasih ne dobe! Sakstum!"

"Ljudje govore to in ono!" je modroval mesar.

"Govore, govore!" je pritrjal Škile. "Poglej samo tu sem, k Židanovim!"

"Si tudi že kaj čul?"

"Čul, čul! Pa ne zgolj o kaplanu!" je vpil Čeljustnik.

"O kom pa?" In mesarju Rebolju se je od radovednosti vse napelo na obrazu.

"Kaj boš kaplana vmes tlačil?" je kričal ribič. "So drugi, ki bi se radi pasli po Židanovi detelji. Bi se pasli, če se že niso pasli! Sikstum!"

"Kdo vendar? Povej no! Ne imej ključavnice na ustih!"

(Dalje prihodnjič)

Črtice in povesti

Spisal F. S. Finžgar

(Nadaljevanje)

Vanda je hitela v kapelico za altarjem. Mesec dni je poteklo, odkar je bila zadnjič tam. Do tedaj je prihajala skoraj vsak dan, ne za dolgo, samo za časek, za nekaj minut. Prihajala je kakor otrok v materino sobo, kakor otrok, ki nikdar ne vpraša, ali smem, ki nikoli ne potrka, ki upa k materi, naj čuje ali spi. Takrat je bila ona tu doma, čutila je, da ima neko pravico do tihe kapelice, čutila v sebi tudi dolžnost, da ne sme miniti dan, da ne bi prišla semkaj v vas.

Mesec dni je ni bilo—in šele na pragu tihe hišice se je zavedela, kako se je v kratkem mesecu spremenila. Nič več ni bila otrok, tisti dobri otrok, ki ga vsak krik na ulici, vsaka nezgoda, vsaka trda beseda prižene k materi.

Na pragu je obstala. Iz pod stropom visečih treh srebrnih src so se dvignili visoko čez steklo trije rdeči zublji. Radovedno so se dvignili in pogledali njo, ki so jo ožarjali še pred kratkim vsak dan, a so jo sedaj že tako dolgo pogrešali.

Vandi je zastal korak, srce se ji je vzburilo, počasi je stopila skozi vrata, varno, po prstih; njene velike oči so se uprle v Madono in plaho vprašale: Ali smem?

Koleno ji je klecnilo in zdrsnila je na pisani tlak pred podobo. Hrupni svet se je razblinil, prah ceste se je razkadil, roke so se sklenile in dvignile proti Madoni. V trenutku ji je bilo vse jasno. Zunaj v šumu je bilo njeno srce gluho za tiste tajne glasove, ki pozvanjajo v človeku in ga vodijo. Zatrepetala je, začutila je nemir, zaumela praznoto v sebi in tisto žejo, ki jo trpi verna duša po Bogu, ki ga je v omotici pozabila.

Na koru so glasovi obmolknili, stopinje menihov so Vando predramile. Še enkrat je uprla proseče oči v altar, še enkrat so se dvignile njene bele roke k Madoni, v duši je začutila mir. Z varno stopinjo je šla iz svetišča . . .

Pod stopnicami jo je srečal Žane. Odzdravila mu je komaj vidno. Bila je zamišljena in na njenem licu je trepetalo nekaj svetega.

Žane je postal in gledal začuden za njo. Toliko žensk je poznal, mnoge so se mu nudile, za njim hodile, samo roko je iztezal po njih, pa jih zopet pehal od sebe, kakor mu je bilo pri volji.

Toda Vanda?

Mesec dni je žrtvoval ure in večere samo njej, opuščal je zabave zaradi nje, v kavarno ni zahajal ponočevat, ker je prosila ona—in vendar mu je tako daleč . . .

Ujezil se je in šel v gostilno. Pil je in se zapil.

Ko se je Žane vračal domov, je govoril sam s seboj in se je jezil nase in na Vando, a kljub vsemu čutil, kako jo ljubi, drugače nego vse doslej.

Toda dvigala se je trma v njem.

"Nočem! Uklenila me ne boš. Končano!"

Ves mesec je veseljačil in prepil s prijatelji. K Vandi ga ni bilo več.

5.

Bilo je prvega avgusta. Zunaj je ležala globoka rosa po vrteh.

Žane je vstal. V njegovi duši so bile trudne misli. Poloblečen je šel k pisalni mizi, nad njo odtrgal list stenskega koledarja: debela številka 1 se je prikazala. Žane se je je ustrašil. Prvega! Na mizi polno dela: grmada kupčijskih pisem, nedokončani računi, zapričeti obračun za mesec julij—vse je gledalo vanj z velikimi očmi in klicalo: Delo, delo, delo! Žane je čutil, kako ga tira k mizi dožnost, poklic; jasno mu je bilo, da je pretekli mesec mnogo ur zapravil; kes se je dvigal, v njem se je porajala moč, ki ga je silila, da kar sede in se loti posla. Hitro se je umil. Voda mu je bila pregorka. Šel je na hodnik in natočil druge. V rokah je čutil, kako mu je glava vroča.

Sedel je k delu. Prelistal je najnujnejše stvari ter jih položil predse, da drugo za drugo hitro reši. Delal je komaj eno uro. Toda že je začutil silno utrujenost. Posel mu ni šel od rok; v njem je vstajala zdvojenost, misli so begale po glavi, v prstih je čutil nemir, moral je odložiti pero in nervozno je hodil po sobi.

Iskal je miru. Ni ga bilo. Po umu so mu šle grde misli; pretekli večerj so se oglasili. Zdelo se mu je, da vonja še tisti vzduh, kjer je pred nekoliko urami prepeval s prijatelji, polival vino in poljubljal pocestnice. Občutil je, da je ves umazan, ves zastrupljen. Pomislil je na prijatelje, ki si vsi prav tako žele, da bi teh večerov ne bilo. Pa kaj pomaga! Obesijo se ti na pete in se te drže kot umazana ilovica.

Žane je bil slabe volje. Obstal je zopet ob mizi, delo mu je očitalo krivdo; jezen se je udaril ob čelo, segel po konjaku in strastno izpil nekaj čašic. Potem je zopet sedel in pričel delati.

Pijača ga je vsaj na videz umirila in mu dala moči, da je pero nekaj časa hitreje teklo in so se misli urejale in poglabljale v pisma. Ali vroče mu je bilo! Ozrl se je proti oknu in zapazil, da je zaprto. Hitro je odpehnil okno na stežaj. Še je bilo nekaj jutranjega, svežega vzduha. Dobro mu je del čisti zrak in zopet se je vrnil k mizi.

(Dalje prihodnjič)

Razni mali oglasi

"Wanted by Leading Chicago Manufacturer of Ladies and Children Rayon Lingerie"

Experienced Operators
(all types sewing machines)
also
Pressers & Finishers

Will teach beginners. Modern factory. Pleasant working conditions. Vacation—FREE insurance.
HIGHEST piece work rates paid. Piece work bonus, experienced operators can average $1 per hour or more. Plan your Post-War position NOW.

Apply in person
PHIL-MAID INC.
529 So. FRANKLIN ST.
(9th floor)

GENERAL HOUSEWORK
Cooking; serving; assist with child.
References
Top wages
Go
Lincoln—2387

BUS HELP - KITCHEN HELP
You are needed
Meals - Uniforms - Top wages
Good working conditions; good hours
6666 N. Ridge
Ambassador 9420

MAID
Stay
Own room and bath
Light housework - Personal laundry
Other help. Evenings free
Graceland 9264

GENERAL HOUSEWORK
and plain cooking. To assist mother with small child. No laundry. No windows. Attractive North side apt. Top salary and bonus.
Phone Wel. 3572

GENERAL HOUSEWORK
Assist with 2 children
Light laundry
Attractive South apt
Call
Aberdeen 4743

Prve vknjižbe na posojila za prenovljenje in refinanciranje, dobite po zmerni obrestni meri pri:
KORUNA SAVING & LOAN ASSOCIATION
3832 W. Cermak Rd., Chicago, Ill.
Rockwell 0538

NOVA ODREDBA O TOČKAH
4 Točke
mesto 2
za vsak funt
porabljenih maščob

Razni mali oglasi

MEN WANTED
To produce copper, iron and lead powder, copper and lead oxide. Pipe metal. Steady work. 48 hr. week. Prevailing rates. Apply at METALS REFINING CO., 1717 Summer St., Hammond, Ind.

GENERAL HOUSEWORK
Lovely 6 room apartment. 2 school age girls in the family. Own room and bath; radio; 2 days off a week. Good home
Call Sheldrake 4024

GENERAL HOUSEWORK
Own room and bath; no laundry; stay; references; $20
SCHAFFNER, 1350 Greenleaf ave. 2d apartment
Ambassador 1192

WOMAN
For general housework
No cooking. Other help
5 days a week - Good home
15 dollars a week
Lincoln 3834

WOMAN
For general housework
No cooking - No heavy cleaning
Own room. Good home
Twenty dollars a week
Keystone 4510

WOMAN
For general housework
No cooking - No heavy laundry
Good home
Top wages
Wellington 7268

Razni mali oglasi

MAID — General Housekeeping
Cooking; own room & bath; radio; good home; permanent; near transportation; 3 adults & 2 children; top salary. Thurs. & Sundays off. Employed laundress & cleaning help. Telephone collect Winnetka 3540.

WOMAN OR GIRL
To assist in kitchen; small nursing home. Stay. Girl will have own room. Home very pleasant to work in. Top salary. Call
Lakeview 0826

WATCHMAN & FIREMAN
Must care for and clean low pressure boiler. 8 hours, 7 days a week. Must be dependable. Steady work for the right man. NIELSON BROS. MFG. CO., 2220 N. Springfield.

OPERATORS
Experienced on power sewing machines.—Earn $1.00 to $1.25 per hour.
Steady work
213 W. INSTITUTE PL.
7th floor—North of Chicago Ave. at Franklin Street

YOUR LAST OPPORTUNITY
Before rents and sales prices rise, these desirable, new 5 room brick homes are offered to you at a considerable savings. See these new homes now located at 73rd and South Francisco Ave. (2900 West).

PACKERS
Need Efficient Girls for permanent jobs. Ice cream factory.
No experience necessary
HYDROX CORP.
415 E. 24th St.

GIRLS -:- GIRLS
NO EXPERIENCE NECESSARY FOR WRAPPING CANDY
48 HOUR WEEK
Day or Night shift
NEW ORLEANS CONFECTION
1455 W. Hubbard Street
Ask for—MR. WELCH CHICAGO

WE HAVE URGENT NEED FOR
PLASTIC MOLD MAKERS
MUST BE EXPERIENCED
PERMANENT
Apply at once
SHERIDAN ELECTRONICS
2850 So. Michigan Avenue
PHONE—CALUMET 2100

WE HAVE IMMEDIATE NEED FOR
PUNCH PRESS OPERATORS
TOP WAGES TO TOP MEN - TIME ½ FOR OVERTIME
GOOD WORKING CONDITIONS
PERMANENT ALL YEAR ROUND
Apply Today
SHERIDAN ELECTRONICS
2850 So. Michigan Avenue
PHONE—CALUMET 2100

WE NEED AT ONCE——
MEN AND BOYS
FOR PRESS ROOM WORK — ALSO GENERAL FACTORY WORK IN ENGRAVING DEPARTMENT
and other departments
Time and half over 40 hours—Day and night shift—Good wages
Good working conditions—Permanent work
2436 W. 15th St.

POSITIONS ARE NOW OPEN
GIRLS
COMPTOMETER OPERATOR——
MAIL CLERK——
SALES CLERK
TYPIST
EXCELLENT PEACE TIME FUTURE
(with long established company since 1872)
CRIBBEN & SEXTON
700 North Sacramento Boulevard

—MEN—
For
GENERAL FACTORY WORK
Experience not necessary
HOURS:
8 A.M. to 4:30 P.M. and 4:30 P.M. to 12:30 A.M.
Steady work year round
SHOTWELL MFG. COMPANY
3501 POTOMAC AVE.

Razni mali oglasi

ŽELI KUPITI AVTOMOBIL
Prodajalec zapušča mesto in želi kupiti dobro karo takoj. Plača najvišjo ceno.
Phone Kedzie 2868

20 izkušenih ali neizkušenih deklet za vse departmente. 2 blok od "Main Street" postaje
Washington Laundry
700 Washington St.
Evanston, Ill.
Rogers Park 1223

GIRLS and WOMEN
18 TO 40 YEARS
to
Work in Press Room
Day or night shift—Good pay
Easy hours—Pleasant working conditions—Steady
Apply today
2436 W. 15th St.

WOMEN-GIRLS
We have Openings for:
PACKERS-WRAPPERS
in our General Manufacturing and Bakery Departments
NO EXPERIENCE NECESSARY
GOOD PAY
Group insurance—Paid vacations
GOOD FUTURE
NATIONAL TEA CO.
1000 N. Crosby St.
(1000 North—600 West)

M-E-N—M-E
To work in
Large Meat
COMMISSARY
in the following positions
Cooler Men
Checkers
Crew Loaders
Cutters
Luggers
(Day or night shifts)
Hourly rates—Nights 89c to $1
Days 85c to $1.00
Paid Vacations—Group Insurance
NATIONAL TEA CO.
310 No. Peoria St.

ŽENSKE
ki ste bile uposlene v vojni industriji
Ali gledate za delo?
TELEFON KOMPANIJA RABI
HIŠNICE
(JANITRESSES)
Ženske za čiščenje v vseh delih mesta
od 5:30 pop. do 12. ure ponoči
Rabimo tudi
POMAGALKE V JEDILNICI
Oglasite se
v uposlovalnem uradu za ženske
ILLINOIS BELL TELEPHONE COMPANY
v pritličju
309 W. Washington St.
CHICAGO